

Salih POLAT(*)

FINANS SEKTÖRÜNDE RİSK TEŞHİSİ ve RİSK RAPORU

RISK RECOGNITION AND RISK REPORT IN FINANCE SECTOR

Hasan KATIRCI(**)

ÖZ

Ekonomik yaşamda risk temel faktördür. Bir risk ile karşı karşıya kalındığında ilk önce yapılması gereken şey, o riskin kaynağını bilmek ve riskin etkilerinin neler olduğunu belirlemektir. Çalışmanın amacı, 6102 sayılı TTK ile yeniden gündeme gelen riskin erken saptanması ve risk yönetiminin finans sektörü açısından durumunu ortaya koymaktır. Çalışmanın ilk bölümünde risk kavramı incelenmiştir. Bu bölümde riskin tanımı, belirlenmesi ve kaynakları üzerinde durulmuş; riskin türleri kısaca açıklanarak, riski azaltma yollarından bahsedilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise finans sektöründe risk yönetimi ve risk raporu ele alınmıştır. Son bölümde ise, finans sektöründe risk raporunun ne olduğu SPK ve BDDK mevzuatı kapsamında değerlendirilmiştir. Ayrıca Türkiye’de finans sektörü açısından risk algısında yaşanan değişim üzerinde durulmuş, işletmelerde erken uyarı sistemi ve faydalarından bahsedilerek; finans sektöründe risk yönetimi kavramı, risk yönetimi politikaları ve risk odaklı denetim kavramının ne ifade ettiği anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Risk Raporu, Risk Teşhisi, Risk Yönetimi, Erken Uyarı Sistemi, Finans Sektöründe Risk.

ABSTRACT

Risk is an essential business factor in an economy. Once encountered a risk, the first thing to do is to know the source and identify the effects of that particular risk. The purpose of this study is to explore the early determination of a risk and the state of risk management in terms of financial sector, which are at stake due to TCL no. 6102. In the first part, the term risk is discussed. This part deals with the definition, determination and sources of risk, briefly explains the types of risk and mentions the ways

(*) Vergi Müfettişi

(**) Vergi Müfettişi

to reduce risk. In the second part, the article deals with risk management in finance sector and risk reports. In the very last part, the study defines risk reports in the light of CMB and BRSA legislations. Furthermore, the article explores the change of risk perception in finance sector, talks about early warning systems in businesses and their benefits and finally defines the concept of risk management, risk management policies and the concept of risk-focused examination in finance sector.

Keywords: Risk report, risk recognition, risk management, early warning system, risk in finance sector

1- GİRİŞ

Günümüzde risk kavramının, hem gider ve zararı sınırlamak hem de gelir ve kârın azalmasını önlemek amacıyla kullanılmakta olduğunu görmekteyiz. Bir risk ile karşı karşıya kalındığında ilk önce yapılması gereken şey o riskin kaynağını bilmek ve riskin etkilerinin neler olduğunu belirlemektir. Böylece risk tanınır hale gelir ve riske karşı ne tür önlemler alınabileceği üzerinde bazı çalışmalar yapılabilir.

Risk pek çok kaynaktan ortaya çıkabilmektedir. Risk; enflasyon, hükümet politikalarındaki değişiklikler ve savaşlar gibi insanın doğrudan etkilediği olaylardan doğabileceği gibi öngörülemeyen doğal olaylardan da doğabilir.

Risk türlerini sistematik ve sistematik olmayan riskler olarak ikiye ayırabiliriz. Çalışmada sistematik riskler; enflasyon riski ve faiz oranı riski başlıkları altında incelenmiştir. Sistematik olmayan riskler ise; işletme riski, yönetim riski, finansal risk ve faaliyet riski başlıkları altında özetlenmiştir.

Söz konusu riskler finans sektörü açısından değerlendirilirken Türkiye ekonomisinin son yirmi yıllık gelişimi de göz önüne alınmalıdır. Özellikle kamu sektörünün borçlanma gereksiniminin azalması ve enflasyonun tek haneli rakamlara inmesi bankacılık sektörünün risk algısını değiştirdiği söylenebilir. Aynı şekilde küreselleşen ekonomik yapı gereği finansal yenilikler olarak ifade edilen yeni ürün, yöntem ve hizmet sunumları bankaların bir taraftan önemli maliyet avantajı elde etmesine neden olurken, diğer taraftan farklı riskleri de beraberinde getirmektedir.

Diğer taraftan, günümüzde işletmeler artan rekabet koşullarının yanında işletme içi ve işletme dışı değişik risklerle karşı karşıyadır. Erken Uyarı Sistemi (EUS), işletmelerin faaliyetlerinde başarı veya başarısızlık durumunu önceden tahmin etmek için kullanılan bir analiz tekniğidir. EUS sayesinde işletmeler çeşitli verileri, ölçüm ve değerlendirme sonuçlarını sistemli biçimde kullanarak karar alma süreçlerine olumlu katkı yapmaktadırlar.

Önceden sadece askeri amaçlar için kullanılan EUS, günümüzde işletmeler için de kullanılmaya başlanmıştır. EUS'u ilk kullanan sektörlerden biri de bankacılık sektörüdür. Sistem sayesinde; iflaslar önenebilir, karar verme sürecinin etkinliği artırılır ve işletmelerin başarısız olduğu alanlar tahmin edilebilir.

Banka işletmelerinin hem likit kalmasını, hem de karlılığını garanti etmek amacıyla, mevcut risklere karşı uygulanan politikalar demeti ise risk yönetimi olarak tanımlanmaktadır. Risk odaklı denetim ise, bankaların risk odaklı profillerinin belirlenmesi, denetim sürecinin bankanın risk profillerine göre şekillendirilmesi ve denetim kaynaklarının buna göre tahsis edilmesi esasına dayanan ve denetimin etkinliğini artırmayı amaçlayan bir denetim yaklaşımıdır. Bankaları finansal olmayan şirketlerden ayıran en önemli faktörün risk yönetimi olduğunu söyleyebiliriz.

İşletmenin geleceği ve riskleri hakkında, ekonomik karar alıcılarının güvenli bir şekilde aydınlatılması ancak riske yönelik denetim yapılması ve risklerin raporlanması ile mümkündür.

2- RİSK KAVRAMININ İNCELENMESİ

Çalışmanın kapsamı da göz önüne alınarak bu bölümde riskin tanımı ve türleri üzerinde kısaca durulacaktır.

2.1- Riskin Tanımı

Risk, gelecek dönemlerde elde edilecek getirilerdeki belirsizlik olarak tanımlanabilir. Ekonomik yaşamda risk temel faktördür. Eskiden risk, sadece gideri ve zararı sınırlamak amacıyla kullanılan bir kavramdı. Günümüzde bu kavramın hem gider ve zararı sınırlamak hem gelir ve kârın azalmasını önlemek amacıyla kullanmakta olduğunu görmekteyiz. Örneğin, yabancı para cinsinden borçlanan bir firmanın kur yükselmelerinin etkisiyle TL cinsinden borç yükünün artması bu firma için risk olarak ifade edilebilir. Diğer taraftan, varlıkların değerinin azalması, yabancı para cinsinden olan alacağına ait kurun düşmesi, varsa bu alacağa ait değişken faiz oranının azalması da bu firma için risk olarak tanımlanabilir.¹

2.2- Riskin Belirlenmesi

Bir risk ile karşı karşıya kalındığında ilk önce yapılması gereken şey o riskin kaynağını bilmek ve riskin etkilerinin neler olduğunu belirlemektir. Böylece risk tanınır hale gelir ve riske karşı ne tür önlemler alınabileceği üzerinde bazı çalışmalar yapılabilir. Riskin farkında olmama ya da kötü belirlenmiş risk ise daha başka risklerin doğmasına yol açabilir. Riskin belirlenmesinde ise riskin kaynaklarının ve türlerinin ne olduğunun bilinmesi gerekmektedir.

Diğer taraftan günlük yaşamda birbirinin yerine kullanılan belirsizlik ve risk kavramlarının yönetim/yatırım kararlarında aynı şeyi ifade etmediği göz önünde bulundurulmalıdır. Belirsizlik bir olayın gerçekleşme durumu hakkında olasılıkları tahmin edememe durumunu ifade ederken, riskte bir olayın geçmiş verilerden hareketle gelecekte gerçekleşme durumunun tahmini mümkündür.²

Aslında belirlilik altında herhangi bir durumun değerlendirilmesi daha kesin sonuçlar elde edilmesini sağlar. Belirsizlik altında ortaya çıkan durumların ise çeşitli tahminlere dayandırılması gerekmektedir. Bu tahminler ise risk analizi kavramını ortaya çıkarmaktadır. Risk analizi, önemli değişkenlerin değerleri değiştirilerek verim oranlarının yeniden hesaplandığı duyarlılık analizine bağlı olarak belirsiz durumların tahminlere dayalı olarak yorumlanmasıdır.³

2.3- Riskin Kaynakları

Risk pek çok kaynaktan ortaya çıkabilmektedir. Risk; enflasyon, hükümet politikalarındaki değişiklikler ve savaşlar gibi insanın doğrudan etkilediği olaylardan doğabileceği gibi öngörülemeyen doğal olaylardan da doğabilir.

¹ İsmail Yıldırım, İşletmelerde Mali Başarısızlıkların Tahmininde Erken Uyarı Sistemleri ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s.3-4.

² Figen Ayıkoğlu Zaif, Muhasebe Verilerine Dayalı Risk Ölçümü, Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara 2007, s.3.

³ Arman T. Tevfik, Risk Analizine Giriş, Alfa Yayınları, İstanbul 1997, s.7,8.

Riskleri genelde kaynak, olay ve etki olarak düşünmek gerekir. Örneğin bir arabanın kaza yapmasının (Olay) sebebi hatalı sollamadan kaynaklanmış olabilir (riskin kaynağı). Kaza sonucu sürücünün yaralanması ve maddi hasarın meydana gelmesi kaçınılmaz bir sonudur (Etki).

Aşağıdaki tabloda bir işçi çalışması esnasında yaralanmıştır. Bu olayın muhtemel kaynaklarını ve muhtemel etkilerini tablo üzerinde inceleyelim.

Tablo 1: Kaynak, Olay, Etki

Muhtemel Kaynaklar	Olay	Muhtemel Etkileri
- Güvenlik önlemlerinin eksikliği - Güvenlik kontrollerinin yetersiz yapılması - Sisteme alışkın olunmaması - Ekipmandaki bozukluk - İşçi dikkatsizliği	İşçinin yaralanması	- İşçinin ölmesi - Ciddi şekilde yaralanması - Projenin Sağlık Bakanlığınca durdurulması - İşçiler arasında moral kaybı - Üretim kaybı maliyeti ve yaralanan işçiye verilen tazminat

Kaynak: Yıldırım, İsmail; İşletmelerde Mali Başarısızlıkların Tahmininde Erken Uyarı Sistemleri ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s.7.

2.4- Riskin Türleri

Risk türlerini değişik açılardan ifade etmek ve gruplandırmak mümkündür. Çalışmanın kapsamı da göz önüne alınarak riskler iki ana başlık altında incelenmiştir.

2.4.1- Sistematik Riskler

Pazar riski olarak da nitelenen sistematik risk pazarın taşıdığı ve pazarda işlem gören tüm finansal varlıkların etkilendiği risk türü olarak karşımıza çıkar. Beta katsayısı ile ölçülür. Pazar riski finansal varlığın dışında ortaya çıkan ekonomik, politik ve sosyal koşulların ortaya koyduğu ve finansal varlığın verimini etkileyen bir tehlikeyi işaret eder. Sistematik riski oluşturan risklerin en önemlileri faiz oranı riski ve satın alma gücü (enflasyon) riskidir.⁴

2.4.1.1- Enflasyon Riski

Her türlü finansal varlık yatırımında yatırımcının üstlendiği risk paranın satın alma gücündeki azalmadır. Enflasyonun yüksek olduğu ülkelerde, enflasyon gücü riski önemli bir husustur. Enflasyonist dönemlerde geleneksel muhasebe ilkelerinin uygulanması, işletme kârının fiktif olarak artmasına neden olur. Bu kâra dayanarak yapılan vergi tarhiyatları da olması gerekenden fazla olacaktır.

2.4.1.2- Faiz Oranı Riski

Faiz oranlarında meydana gelecek azalış ya da artışların gelirlerde veya maliyetlerde yol açacağı olumsuz etkiler faiz oranı riskini oluşturmaktadır.

⁴ İsmail Yıldırım, a.g.e., s.7.

2.4.2- Sistematiik Olmayan Riskler

Sistematiik olmayan risk işletmenin bizzat kendisi ile ilgilidir. Yöneticilerin kararları, tedarik zincirinde karşılaşılan sorunlar ve rekabet gibi unsurlar sistematiik olmayan risklerle ilgilidir. Aşağıda sistematiik olmayan risklerden bize göre önemli olanlarına değinilecektir.

2.4.2.1- İşletme Riski

İşletme riski, işletmenin faaliyet alanı içerisinde başarılı olup olmamasındaki belirsizlik olarak tanımlanabilir. Örneğin üretim faktörlerindeki belirsizlikler işletme riskini artıran bir durum olarak değerlendirilebilir. İşletme risklerini genel olarak; yer riski, rekabet riski, politik riskler, doğal faktörlerin meydana getirdiği riskler olarak sıralayabiliriz.

İşletme riski, bir endüstriyi diğerinden ve endüstri içerisindeki firmaları da birbirinden ayırır. Ayrıca, bu risk zaman içinde dönem dönem değişikliklere uğramaktadır. Örneğin elektrik hisseleri yıllardır az riskli kabul edilmesine rağmen 1970 ve 1980'li yıllardaki ekonomik değişimler sonucu bu özelliğini kaybetmiş ve daha riskli bir hale gelmiştir. Bugün, gıda endüstrisi az riskli, çelik gibi ağır imalat sanayi ise yüksek riskli endüstriler olarak kabul edilirler. Küçük işletmeler ve tek tip ürün üreten firmalar da, büyük firmalara oranla daha yüksek risk taşırlar.⁵

Bankalar için bu riski iki grup halinde inceleyebiliriz⁶:

1. Faaliyet Riski (Operasyon Riski): İşlem maliyetlerinin artışı ve gelir kaynaklarının doğru biçimde kullanılamaması sonucu ortaya çıkarak kârlılığın düşmesine neden olur.
2. Suistimal Riski: Personel hileleri ve hırsızlık gibi durumlarda ortaya çıkarak kârlılığı düşürür.

2.4.2.2- Yönetim Riski

İşletme yönetiminin alacağı kararlar ve bu kararların uygulamasında karşılaşılan olası hatalar yönetim riski olarak değerlendirilmektedir. Genel olarak yönetim riskleri; finansman planlaması riski, büyüme riski, işletme sermayesi riskleri, eşgüdüm riski, pazarlama riski ve karar alma riski olarak sıralanabilir.

Bankalar açısından yönetim riski bilanço yapısı riski olarak tanımlanabilir. Bu risk bankanın pasif ve aktifinin dengeli olmayışından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle aktif/pasif riski ya da mali risk olarak da tanımlanabilir.

2.4.2.3- Finansal Risk

Finansal risk, işletmelerin borçlanmaya bağlı olarak sermaye sahiplerine yüklediği ek riskler olarak tanımlanabilir. Bu anlamda finansal kaldıraç olarak da tanımlanan borçlanmanın ortaya çıkardığı en büyük risk finansal risktir.

2.4.2.4- Faaliyet Riski

Faaliyet riski, işletmelerin aktif yapısı ile ilgili risktir. Toplam aktifleri içinde sabit aktiflerin büyük-

⁵ İsmail Yıldırım, a.g.e., s.14.

⁶ Hasan Kaval, Bankalarda Risk Yönetimi, Yaklaşım Yayınları, Ankara 2000, s.25.

lûğü ile doğru orantılı olan faaliyet riski, sabit ve değişken maliyetlerin toplam maliyetler içerisindeki payına göre değişmektedir.

Bankalar açısından bu risk kredibilite riski olarak adlandırılmaktadır. Bu risk kredinin geri dönmesi, takas, teslim ve karşı taraf risklerini kapsamaktadır.⁷

2.5- Riski Azaltma Yöntemleri

Riskin azaltılması için kullanılan yöntemleri şöyle sıralayabiliriz⁸:

- Araştırma
- Risklerin birleştirilmesi
- Riskleri başkalarına devretmek
- Dikey entegrasyon
- Yatay entegrasyon
- Ticari anlaşmalar
- Hedging ve swap yöntemleri

3- FİNANS SEKTÖRÜNDE RİSK YÖNETİMİ ve RİSK RAPORU

Bu bölümde finans sektöründe risk yönetimi ve risk raporu ele alınacaktır. Bölümün başında TTK açısından riskin erken saptanması ve risk yönetimine yönelik olarak yapılan düzenlemelere yer verilecek olup daha sonra finans sektöründe risk yönetimi konusu, SPK' nın ilgili Tebliğ'leri ve BDDK'nın konuya ilişkin yönetmelikleri kapsamında incelenecektir.

3.1- TTK Açısından Riskin Erken Saptanması ve Yönetimi

13/01/2011 tarihinde kabul edilen 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun Anonim Şirket başlıklı kısmının Yönetim Kurulu' nun görevlerini anlatan 378. maddesi "Riskin erken saptanması ve yönetimi" başlığını taşımaktadır. Söz konusu madde aynen aşağıda yer almaktadır.

"4. Riskin erken saptanması ve yönetimi

MADDE 378- (1) Pay senetleri borsada işlem gören şirketlerde, yönetim kurulu, şirketin varlığını, gelişmesini ve devamını tehlikeye düşüren sebeplerin erken teşhisi, bunun için gerekli önlemler ile çarelerin uygulanması ve riskin yönetilmesi amacıyla, uzman bir komite kurmak, sistemi çalıştırmak ve geliştirmekle yükümlüdür. Diğer şirketlerde bu komite denetçinin gerekli görüp bunu yönetim kuruluna yazılı olarak bildirmesi hâlinde derhâl kurulur ve ilk raporunu kurulmasını izleyen bir ayın sonunda verir.

(2) Komite, yönetim kuruluna her iki ayda bir vereceği raporda durumu değerlendirir, varsa tehlikelere işaret eder, çareleri gösterir. Rapor denetçiye de yollanır."

Buna göre Kanun, pay senetleri borsada işlem gören şirketlerde yönetim kurulunun aşağıdaki amaçları gerçekleştirmek için bir komite kurmasını zorunlu kılmaktadır.

1. Şirketin varlığını, gelişmesini ve devamını tehlikeye düşüren sebeplerin erken teşhisi.

⁷ Hasan Kaval, a.g.e., s.26.

⁸ İsmail Yıldırım, a.g.e., s.18.

2. Söz konusu sebeplere bağlı olarak gerekli önlemler ile çarelerin uygulanması.
3. Riskin yönetilmesi.

Bu amaçlarla kurulan komite, yönetim kuruluna her iki ayda bir vereceği raporda şu durumları açıklar:

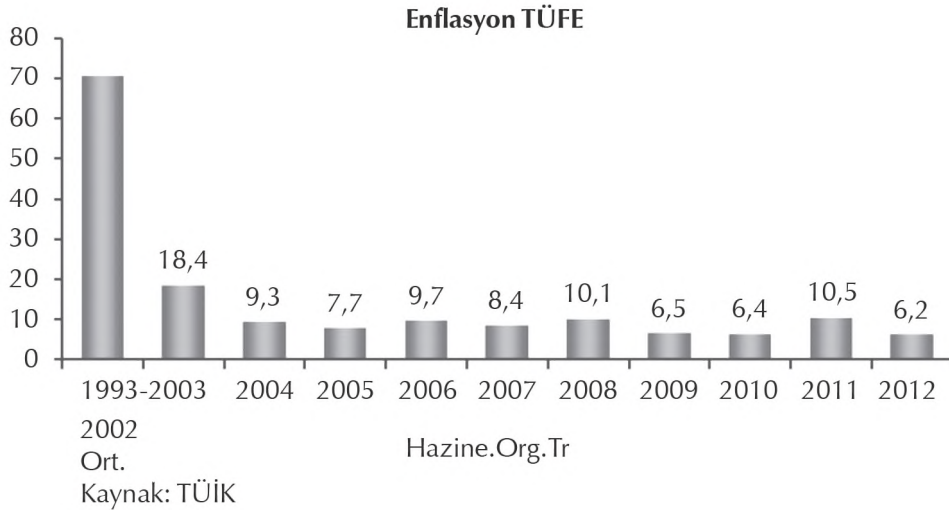
1. Durum değerlendirmesi yapılır.
2. Olası tehlikeler hakkında bilgi verilir.
3. Alınacak önlemler gösterilir.

Bahsedilen komite, denetçinin gerekli görmesi halinde diğer şirketlerde de kurulur. Ayrıca TTK' nın 625/1. maddesinin e bendinde; küçük limited şirketler hariç, risklerin erken teşhisi ve yönetimi komitesinin kurulmasının limited şirketlerde yönetim kurulunun vazgeçilmez ve devredilmez görevleri arasında olduğu belirtilmiştir.

3.2- Finans Sektörü Açısından Risk Algısında Yaşanan Değişim

Çalışmanın risk türleri ile ilgili bölümünde de bahsedildiği gibi enflasyon riski ve faiz riski sistematik risklerin en önemlilerindedir. Ancak Türkiye ekonomisinin son yirmi yıllık performansı incelendiğinde bu tür sistematik risklerin yerini artık sistematik olmayan risklere bıraktığı gözlemlenmektedir. Aşağıda Türkiye ekonomisinin bahsedilen iki değişken açısından durumu özetlenmiştir.

Tablo 1: Yıllara Göre TÜFE Oranları (1993-2012)

Tablo 2: T.C. Merkez Bankası Reeskont İşlemlerinde Uygulanan Faiz Oranları

Yürürlük Tarihi	Reeskont İşlemlerinde Uygulanan İskonto Oranı (%)	Avans İşlemlerinde Uygulanan Faiz Oranı (%)
01.01.1990	40	45
20.09.1990	43	48,25
23.11.1990	45	50,75
15.02.1991	48	54,50

27.01.1994	56	65
21.04.1994	79	98
12.07.1994	70	85
27.07.1994	63	75
01.10.1994	55	64
10.06.1995	52	60
01.08.1995	50	57
02.08.1997	67	80
30.12.1999	60	70
17.05.2002	55	64
14.06.2003	50	57
08.10.2003	43	48
15.06.2004	38	42
13.01.2005	32	35
25.05.2005	28	30
20.12.2005	23	25
20.12.2006	27	29
28.12.2007	25	27
09.04.2009	19	20
12.06.2009	18	19
22.12.2009	15	16
30.12.2010	14	15
29.12.2011	17	17,75
19.06.2012	16	16,50
20.12.2012	13,50	13,75
21.06.2013	9,50	11
27.12.2013	10,25	11,75

Kaynak: TCMB

Bahsedilen iki değişken açısından yaşanan değişim kamu maliyesine de yansımış olup, kamu borcunun milli gelire oranı da düşmüştür.

Bu nedenle günümüzde, kamunun borçlanma gereksiniminin azalması ve enflasyonun tek haneli rakamlara inmesi bankacılık sektörünün risk algısını değiştirecektir. Aynı biçimde, vadeli işlem ve opsiyon borsalarının da çalışmaya başlaması risk yönetimini doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle artık bankacılık sektörünün daha dikkatli risk ölçümü gerçekleştirmesi ve riskten korunmak için yeni teknikleri kullanmaya başlaması gerekmektedir.⁹

⁹ Hasan Kaval, a.g.e., s.9-10.

3.3- İşletmelerde Erken Uyarı Sistemi

Günümüzde işletmeler artan rekabet koşullarının yanında işletme içi ve işletme dışı değişik risklerle karşı karşıyadır. Erken Uyarı Sistemi (EUS), işletmelerin faaliyetlerinde başarı veya başarısızlık durumunu önceden tahmin etmek için kullanılan bir analiz tekniğidir. EUS sayesinde işletmeler çeşitli verileri, ölçüm ve değerlendirme sonuçlarını sistemli biçimde kullanarak karar alma süreçlerine olumlu katkı yapmaktadırlar.

Aslında EUS, çeşitli verileri hareketsiz duran bilgiler olmaktan çıkararak, sistemli biçimde günlük sorunların çözümünde, uzun dönemli kararların alınmasında kullanarak tersine giden işleri çok erkenden algılamaktır. Bu nedenle EUS, özünde bir bilgi ve değerlendirme sistemidir. Sistemin ağırlık noktası, işletmenin içinde bulunduğu durum ve potansiyel riskleri, kantitatif analizlerle ortaya çıkarmaktır. Böylece mali başarısızlık öncesi kriz sinyallerinin sezilmesi, algılanması, değerlendirilmesi ve yorumlanması mümkün hale gelecektir.¹⁰

Diğer taraftan bazı sektörlerde veya işletmelerde EUS kurulması, işletmenin geleceği için hayati öneme sahipken, bazı sektörde fazla bir önem taşımayabilir. Örneğin, bankacılık sektöründe bu sistemin önemi kimya sektörüne göre daha fazladır.

3.3.1- Erken Uyarı Sisteminin Faydaları

Önceden sadece askeri amaçlar için kullanılan EUS, günümüzde artık işletmeler için kullanılmaya başlanmıştır. EUS' u ilk kullanan sektörlerden biri de bankacılık sektörüdür.

Sistemin sağladığı faydaları şöyle özetleyebiliriz:

- İflaslar önenebilir.
- Finansal tablolardaki veriler daha etkin kullanılabilir.
- Karar verme sürecinin etkinliği artırılabilir.
- İşletmelerin başarısız olduğu alanlar tahmin edilebilir

3.4- Finans Sektöründe Risk Yönetimi

Günümüzde, küreselleşen ekonomik yapı gereği finansal yenilikler olarak ifade edilen yeni ürün, yöntem ve hizmet sunumları bankaların bir taraftan önemli maliyet avantajı elde etmesine neden olurken, diğer taraftan farklı riskleri de beraberinde getirmektedir.

Risk yönetimi, hemen her dönemde finansal kurumların başarısı için önemli bir belirleyici olarak kabul edilmiş ve kamu idareleri (otoriteleri) tarafından farklı düzenlemelere konu olmuştur. Batı bankacılık sisteminde ise sistematik risk yönetimi, 1970'li yıllarda Basel Komite'sinin girişimi ile başlamış ve banka yönetimi risk odaklı bir yapıya dönüşmüştür. 1988 yılında Basel sermaye yeterliği standardı bir çok ülke tarafından benimsenirken, 1996 yılında bu standarda kredi riskinin yanında piyasa riski de eklenmiştir. 2004 yılında son şekli verilen Basel uygulamaları 2007 yılından itibaren gelişmiş ülkeler başta olmak üzere bir çok ülke tarafından uygulanır hale gelmiştir. Uygulanan Basel standardının minimum sermaye yükümlülüğü, denetim ve piyasa disiplini olmak üzere üç ayaklı bir yapıdadır.¹¹

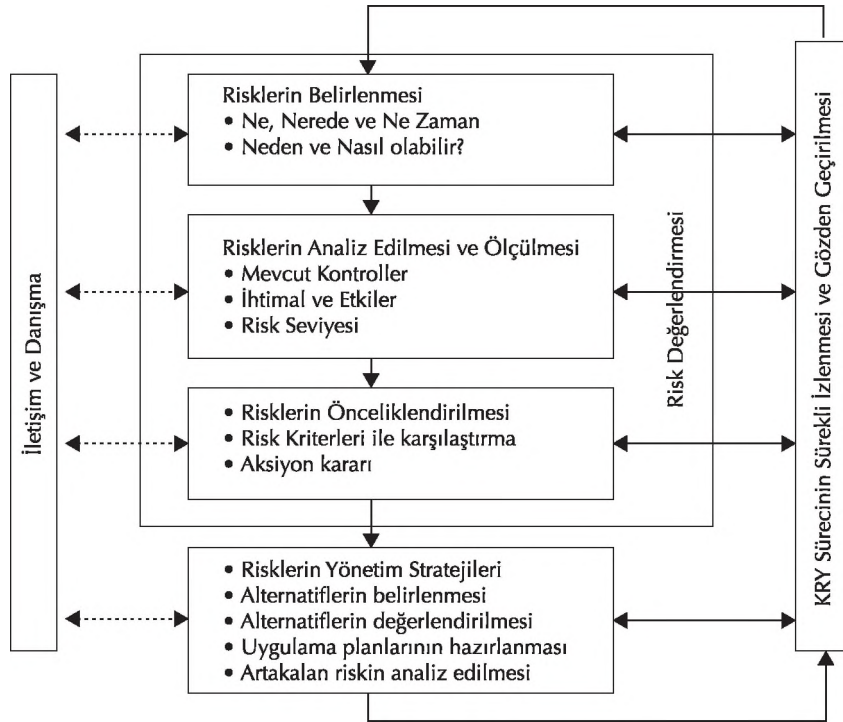
¹⁰ İsmail Yıldırım, a.g.e., s.20.

¹¹ K. Evren Bolgün, M. Barış Akçay, Risk Yönetimi, Scala Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2005, s.9,10.

Banka işletmelerinin¹² hem likit kalmasını, hem de karlılığını garanti etmek amacıyla, mevcut risklere karşı uygulanan politikalar demeti risk yönetimi olarak tanımlanabilir. Bankalar ekonomik yapı içersindeki yeri nedeniyle, ilgili kamu idareleri tarafından diğer işletmelerle göre daha sıkı kontrol altında tutulmaktadır. Bu anlamda söz konusu idareler, bankaların likiditelerine ya da kârlılığına doğrudan ve dolaylı olarak müdahalede bulunurlar. Bankalar bu nedenle aslında kamu idareleri tarafından sürekli kontrol altına tutulmaktadır. Ancak bu kontroller bankalar için yeterli görülmeyip ek kontrollerle hedeflenen kârlılığa ve likiditeye ulaşmak için gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir. İşte bankaların bu nedenle izlediği risk yönetim sürecinde dört aşama bulunmaktadır. Bunlar; risklerin belirlenmesi, risklerin ölçülmesi, risk yönetimi kararlarının uygulanması ve risk yönetim politikası sonuçlarının kontrolüdür.¹³

Bu durumda bankaların finansal risk yönetimi sürecinde finansal piyasalarla ilgili riskleri yönetmesi artık bir stratejiler bütünü sayesinde mümkündür. Bu nedenle kurum çapında risk yönetiminin başarısı, öncelikle bankaların organizasyon içerisinde risk yönetimi sistem ve süreçlerinin sahiplenmesi ve sürekli gelişme sağlamaya yönelik bir risk kültürünün oluşturulması ile mümkün olacaktır.¹⁴ Aşağıdaki şekilde kurumsal risk yönetim süreci özetlenmektedir.

Şekil 1: Kurumsal Risk Yönetim Süreci

Kaynak: Kurumsal Risk Yönetimi, TÜSİAD Yayınları, Yayın No: TÜSİAD-T/2008-02/452, İstanbul 2008, s.51.

¹² Banka işletmesi, finans sektörü için tipik bir işletme niteliği taşıdığından çalışmada "banka" kelimesi finans sektörünü temsil eden herhangi bir firma anlamında kullanılmıştır.

¹³ Hasan Kaval, a.g.e., s.23,24.

¹⁴ Hasan Çatalca, Bora Aktan ve Halit Soydan; Ticari Bankalarda Piyasa Riski Yönetimi, Siyasal Kitabevi, Ankara 2008, s.183.

3.5- Finans Sektöründe Risk Yönetimi Politikaları ve Risk Odaklı Denetim

Aktif ve pasif politikalar olarak iki grupta sınıflandırılan politikalardan ilkinde, risklerin zarara dönüşmeden önlenmesi amaçlanmaktadır. Aktif politikalarda vade, faiz ve kur açısından bilanço dengesi sağlanmaya çalışılır. Pasif politikalarda ise riskin giderilemediği varsayımı altında riskleri karşılayacak mekanizmaların geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu mekanizmalar sırasıyla kâr, kâr temelli gizli yedek ve özsermayedir.¹⁵

Risk odaklı denetim, bankaların risk odaklı profillerinin belirlenmesi, denetim sürecinin bankanın risk profillerine göre şekillendirilmesi ve denetim kaynaklarının buna göre tahsis edilmesi esasına dayanan ve denetimin etkinliğini artırmayı amaçlayan bir denetim yaklaşımıdır. Bankaları finansal olmayan şirketlerden ayırıcı belki tek ama en önemli faktör risk yönetimidir.¹⁶

Risk odaklı denetim raporunun altında yatan temel hedef ise, kurum sistemlerine yönelik olarak gerekli kontrollerdeki önemli bütün gelişmeler için bir katalizör olmasıdır. Bu açıdan bakıldığında söz konusu raporların dört temel fonksiyonu olduğu söylenebilir¹⁷:

- İşletme risklerinin iyi bir şekilde kontrol edildiği konusunda yönetime güvence vermek.
- Yönetimi, tanımlanan riskli alanlar ile risk içermeyen alanlar konusunda uyararak.
- Risk yönetimi stratejilerini geliştirmek için yapılacak işler konusunda yönetime tavsiyelerde bulunmak.
- Denetim raporları doğrultusunda yönetim tarafından hazırlanacak aksiyon planlarını desteklemek.

3.6- Finans Sektöründe Risk Yönetimi Felsefesi

Finans sektöründe risk yönetimi kavramının anlaşılması, çift yönlü yönetim tekniği kavramı ile yakından ilgilidir. Bu teknik ise değişik yönetim alanlarının bankanın yapısına uygun şekilde iki alana ayrıştırıp bu alanların bağlantılarının tekrar kurulması esasına dayanmaktadır. Bu tekniğin uygulamasında karlılık/risk yönetimi, genel/alt faaliyet yönetimi, merkezi/yerel yönetim bağlantıları özel bir önem taşır.¹⁸

Aslında risk yönetimi şirketin en üst düzeylerinden yönlendirilmesi ve destek verilmesi gereken bir süreçtir ama şirketteki herkesin bu konuda sorumluluğu vardır. Bu konudaki tutumu üst düzey yönetim ve yönetim kurulu belirler. Risk izleme konusundaki sorumluluğunu yerine getirecekse, yönetim kurulu risk konusunda yeterince bilgi sahibi olmalıdır. Yönetim kurulu ve üst düzey yönetim şirketin risk yönetim gözetimini ve yönünü belirler ve ister yazılı ister sözlü olarak ifade edilsin, görüşleri kademeli olarak şirket içinde yayılır. Risk yönetiminin şirkette ciddiye alınması, üst düzey yönetim tarafından ne kadar ciddiye alındığına bağlıdır.¹⁹

3.7- Finans Sektöründe Risk Yönetimi Teknikleri

Bankacılık risklerinin yönetilebilmesi, maruz kalınan risklerin ölçülmesi ile yakından ilgilidir. Ölçülemeyen risklerin etkin bir şekilde yönetilmesi mümkün değildir. Bu nedenle risk yönetiminin temeli

¹⁵ Hasan Kaval, a.g.e., s.33,34.

¹⁶ Mehmet Tahir Özsoy, "Risk Odaklı Denetim, ABD Uygulaması ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi", *Active Der-gisi*, Sayı:35, 2004, s.1.

¹⁷ Ahmet Tanç, Risk Odaklı İç Denetim Yaklaşımı ve Tekstil Sektöründe Bilgisayar Destekli Bir Uygulama, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s.193,194.

¹⁸ Hasan Kaval, a.g.e., s.36,37.

¹⁹ Yapılandırılmış Finansal Ürünler Çağında Risk Yönetimi, Deloitte Bankacılık Çözümleri Merkezi, 2008, s.24.

kantitatif (nicel analiz) risk ölçümüne dayanmaktadır. Bu nedenle bankalar risklerin ölçülmesinde bazı istatistik ve ekonometrik tekniklerden faydalanmaktadır.²⁰

Çalışmanın kapsamı da dikkate alınarak finansal risk yönetiminde bazı yaklaşımlara kısaca aşağıda değinilecektir.

3.7.1- Geleneksel Yaklaşımlar

Aşağıdaki tabloda analitik risk yönetim araçlarının gelişimi tarihi olarak sıralanmaktadır.

Tablo 3: Analitik Risk Yönetim Araçlarının Gelişim Seyri

Yıl	Yöntemler
1938	Tahvil Müddeti
1952	Markowitz Ortalama-Varyans Modeli
1963	Sharpe Finansal Varlık Fiyatlama Modeli
1966	Çoklu Faktör Modelleri
1973	Black-Scholes Opsiyon Fiyatlama Modeli, "Greeks"
1979	Binomial Opsiyon Modeli
1983	RAROC, Risk Ayarlı Sermaye Getirisi
1986	Bankalar İçin Risk Ağırlıklı Varlıklar
1988	"Greeks" (Yunan Sembolleri) Limit Uygulamaları
1992	Stres Testleri
1993	Riske Maruz Değer
1994	RiskMetrics
1997	CreditMetrics, CreditRisk +
1998	Piyasa ve Kredi Risklerinin Birleştirilmesi
2000	Kurum Çapında Risk Yönetimi

Kaynak: Çatalca, Hasan; Bora Aktan ve Halit Soydan; Ticari Bankalarda Piyasa Riski Yönetimi, Siyasal Kitabevi, Ankara 2008, s.124.

3.8- Finans Sektöründe Risk Raporu

İşletmenin geleceği ve riskleri hakkında, ekonomik karar alıcılarının güvenli bir şekilde aydınlatılması ancak riske yönelik denetim yapılması ve risklerin raporlanması ile mümkündür.

Türkiye’de risk raporlaması ile ilgili mevzuat incelendiğinde; SPK kapsamındaki işletmelerin yıllık faaliyet raporlarında, faaliyetlerle ilgili öngörülebilir risklere ilişkin detaylı açıklama yapması gerektiği anlaşılmaktadır. TTK ile ilgili yapılan düzenlemeler önceki bölümde ayrıntılı olarak açıklanmıştı. Buna göre SPK kapsamındaki işletmelerin faaliyet raporlarında risk raporu ile ilgili açıklamalara yer verdiği anlaşılmaktadır.

²⁰ Hasan Çatalca, Bora Aktan ve Halit Soydan; Ticari Bankalarda Piyasa Riski Yönetimi, Siyasal Kitabevi, Ankara 2008, s.112.

Dünyada risk yönetimi uygulamaları öncelikle finansal hizmet sektöründe (bankacılık, sigortacılık vb.) yapılmaya başlanmıştır. Burada BDDK tarafından yürürlüğe konulan “bağımsız denetim”, “yıllık faaliyet raporu” ve kurumsal yönetim ilkeleri” ile ilgili yayınladığı yönetmeliklerde yer alan risk, risk yönetimi ve raporlaması ile riske yönelik denetim konuları özetlenecektir.²¹

3.8.1- Bağımsız Dış Denetim Alanındaki Düzenlemeler

Bankaların bağımsız dış denetimi tamamen riske yönelik denetimdir. Bunun nedeni bankacılık alanındaki risklerin sayısallaştırılmasının reel sektöre göre çok daha kolay olmasıdır.

Bu anlamda BDDK’nın yayınlamış olduğu “Bankacılık Sektörü Risk Değerlendirme Raporu” incelendiğinde, bankacılık sektörü risk değerlendirme raporunun, geçici veriler üzerinden ve zorunlu bir takım varsayımlar çerçevesinde bankacılık sisteminin maruz kaldığı kredi, piyasa, yapısal faiz oranı ve likidite risklerinin banka grupları ve sektör bazında değerlendirilmesine yönelik periyodik bir rapor olduğu belirtilerek, raporda sektörün risklilik düzeyi kredi, piyasa (faiz, kur ve hisse senedi), yapısal faiz oranı ve likidite riski açısından değerlendirildiği açıklanmaktadır.²² Bu rapor bir anlamda Türkiye’de kamu otoritesinin dış denetim alanında yaptığı önemli bir düzenleme olarak kabul edilebilir.

3.8.2- Yıllık Faaliyet Raporlaması Alanındaki Düzenlemeler

Bankalar, yıllık faaliyet raporlarında risk türleri itibarıyla uygulanan risk yönetimi politikalarına ilişkin bilgileri ve bankanın dahil olduğu risk grubu ile yaptığı işlemlere ilişkin bilgileri sunmalıdır.

3.8.3- Kurumsal Yönetim Alanındaki Düzenlemeler

Bankaların kamuya sunduğu finansal ve diğer bilgilerin güvenilir olmasına azami dikkat ve özen gösterilmelidir. Bunun yapılabilmesi için de bankanın geleceğine yönelik bilgilerin güvenilirliği için iyi bir risk yönetim sistemi kurulmalı ve çalıştırılmalıdır.

Bankanın risk yönetimi, iç kontrol ve iç denetim sistemlerindeki problemlerin tespit edilebilmesi ve bankanın finansal raporlarının bankanın mali durumunu ve performansını doğru yansıtmalarını sağlamak için, üst yönetim risk yönetimi, iç kontrol ve iç denetim sistemlerinin önemini kavramalı ve banka personelinin kavramasını da sağlamalıdır.

3.8.4- BDDK Tarafından Yapılacak Denetim ve Risk Ölçümüne İlişkin Düzenlemeler

BDDK bankaların bağımsız dış denetimi ile ilgili yönetmelik haricinde kendisi tarafından yapılacak denetimle ilgili olarak 2006 yılında “Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Tarafından Yapılacak Denetime İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliği” yayınlamıştır.

Yönetmeliğin 5. maddesine göre, kurumun denetim yaklaşımı, risk odaklı bakış açısına sahip dinamik bir yaklaşımdır şeklinde ifade edilmiştir. Maddede “Risk odaklı denetim, denetimin kapsamının, yoğunluğunun, denetim kaynaklarının tahsisinin ve denetim faaliyetlerinin, her bir kuruluşun risk profili ile iç kontrol ve risk yönetim sisteminin varlığı esas alınarak şekillendirilmesini amaçlayan denetim yaklaşımıdır” hükmü yer almaktadır.

²¹ Adem Altay, İşletmelerde Riske Yönelik Denetim ve Raporlanması, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s.154-160.

²² Bankacılık Sektörü Risk Değerlendirme Raporu, BDDK Strateji Geliştirme Dairesi, Mart 2006, s.1.

Diğer taraftan BDDK tarafından risk ölçüm modelleri ve bu modellerle piyasa riskinin hesaplanmasına yönelik olarak aynı yıl “Risk Ölçüm Modelleri ile Piyasa Riskinin Hesaplanmasına ve Risk Ölçüm Modellerinin Değerlendirilmesine İlişkin Tebliği” yayınlamıştır.

Bu tebliğin amacı 1. maddesine göre; bankaların, piyasa riskinin hesaplanmasında kullanacakları risk ölçüm modellerine ilişkin standartları belirlemektir. Yönetmeliğin riske maruz değer hesaplanması başlıklı 7. maddesine göre; bankalar, riske maruz değer hesabında, maruz kaldıkları tüm piyasa risklerini kapsaması kaydıyla “Varyans-Kovaryans”, “Tarihi Simülasyon” ve “Monte Carlo Simülasyonu” yöntemlerinden birini kullanabilirler.

Yönetmeliğin 9. maddesinde ise piyasa riski hesabında risk ölçüm modellerini kullanacak bankaların stres testlerini yapması zorunlu tutulmuştur. Bankaların stres testleri; piyasa riski, kredi riski, operasyonel risk, likidite riski ve yoğunlaşma riski dahil olmak üzere tüm ana riskleri etkileyen, gerçekleşme ihtimali düşük ancak zarar boyutu büyük olabilecek olayları içerir. Stres testleri, bankanın riskini azaltıcı ve sermayesini koruyucu tedbirleri ortaya koymaya yönelik olarak uygulanır.

4- SONUÇ

Günümüzde risk kavramı hem gider ve zararı sınırlamak hem de gelir ve kârın azalmasını önlemek amacıyla kullanılmaktadır. Bir risk ile karşı karşıya kalındığında ilk önce yapılması gereken şey o riskin kaynağını bilmek ve riskin etkilerinin neler olduğunu belirlemektir. Böylece risk tanınır hale gelir ve riske karşı ne tür önlemler alınabileceği üzerinde bazı çalışmalar yapılabilir.

İşletmeler artan rekabet koşullarının yanında işletme içi ve işletme dışı değişik risklerle karşı karşıyadır. Erken Uyarı Sistemi (EUS), işletmelerin faaliyetlerinde başarı veya başarısızlık durumunu önceden tahmin etmek için kullanılan bir analiz tekniğidir. EUS sayesinde işletmeler çeşitli verileri, ölçüm ve değerlendirme sonuçlarını sistemli biçimde kullanarak karar alma süreçlerine olumlu katkı yapmaktadırlar.

Banka işletmelerinin hem likit kalmasını, hem de kârlılığını garanti etmek amacıyla, mevcut risklere karşı uygulanan politikalar demeti ise risk yönetimi olarak tanımlanmaktadır. Risk odaklı denetim ise, bankaların risk odaklı profillerinin belirlenmesi, denetim sürecinin bankanın risk profillerine göre şekillendirilmesi ve denetim kaynaklarının buna göre tahsis edilmesi esasına dayanan ve denetimin etkinliğini artırmayı amaçlayan bir denetim yaklaşımıdır. Bankaları finansal olmayan şirketlerden ayırıcı belki tek ama en önemli faktör risk yönetimidir.

İşletmenin geleceği ve riskleri hakkında, ekonomik karar alıcılarının güvenli bir şekilde aydınlatılması ise ancak riske yönelik denetim yapılması ve risklerin raporlanması ile mümkündür.

Finans sektörüne yönelik olarak kamu otoriteleri tarafından yapılan düzenlemelerde, risk raporunun ilgili kuruluşların düzenleyeceği faaliyet raporlarında, uygulanan risk yönetimi politikalarına ilişkin bilgileri içerecek şekilde yer alması gerektiği belirtilmiştir.

KAYNAKÇA

- ALTAY, A. İşletmelerde Riske Yönelik Denetim ve Raporlanması, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s.145.

- AYIKOĞLU ZAİF, F. Muhasebe Verilerine Dayalı Risk Ölçümü, Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara 2007.
- BOLGÜN, K. E., Akçay, M. B. Risk Yönetimi, Scala Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2005.
- ÇATALCA, H., AKTAN B. ve Soydan, H. Ticari Bankalarda Piyasa Riski Yönetimi, Siyasal Kitabevi, Ankara 2008.
- KAVAT, H. Bankalarda Risk Yönetimi, Yaklaşım Yayınları, Ankara 2000.
- ÖZSOY, M. T. "Risk Odaklı Denetim, ABD Uygulaması ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi", Active Dergisi, Sayı:35, 2004.
- TANÇ, A. Risk Odaklı İç Denetim Yaklaşımı ve Tekstil Sektöründe Bilgisayar Destekli Bir Uygulama, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
- TEVFİK, A. T. Risk Analizine Giriş, Alfa Yayınları, İstanbul 1997.
- YILDIRIM, İ. İşletmelerde Mali Başarısızlıkların Tahmininde Erken Uyarı Sistemleri ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Bankacılık Sektörü Risk Değerlendirme Raporu, BDDK Strateji Geliştirme Dairesi, Mart 2006.
- Kurumsal Risk Yönetimi, TÜSİAD Yayınları, Yayın No: TÜSİAD-T/2008-02/452, İstanbul 2008.
- Yapılandırılmış Finansal Ürünler Çağında Risk Yönetimi, Deloitte Bankacılık Çözümleri Merkezi, İstanbul 2008.
- T.C. Merkez Bankası Reeskont İşlemlerinde Uygulanan Faiz Oranları:
<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tcmb+tr/tcmb+tr/main+menu/para+politikasi/reeskont+ve+avans+faiz+oranlari> (Erişim Tarihi:11/12/2014).
- Yıllara Göre TÜFE Oranları:
<http://www.hazine.org.tr/ekonomi/enflasyon.php> (Erişim Tarihi:11/12/2014).